

מה עדיף? ניסיון או חזון?

Category: ויקהל,פקודי, שמות

כדי להיות מלך בישראל חייבים להיוולד ל"משפחה הנכונה", ולשרת בבית המקדש יכול רק בן של כוהן, משום שלתפקידים מורכבים דרוש ניסיון והיכרות שנרכשים רק בבית. כיצד כל זה קשור לליל הסדר המשפחתי?

שויון הזדמנויות או פריווילגיה למיוחסים

ניסיון או חזון? מה יותר חשוב? זה פולמוס שניצב לעינינו פעמים רבות, בפרט בשעת בחירה בין מועמדים שונים, מה עדיף: אדם שבא מייחוס חשוב או שמא עדיף דווקא אחד שאין לו יחוס אך הגיע לגדולה בזכות עצמו?

ביהדות אנו מוצאים שהיו אנשים גדולים מאוד שבאו "משום מקום" ללא כל יחוס מהעבר. רבי מאיר, מעורכי המשנה היה במקורו ממשפחת גרים, מצאצאי נירון קיסר, והוא היה תלמיד של אדם מפורסם עוד יותר? רבי עקיבא שבעצמו היה בן של גר צדק. הרי לנו שכל המשנה? "סתם משנה רבי מאיר אליבא דרבי עקיבא" מבוססת למעשה על שני אנשים שיצאו ממשפחות של גרים.

ויתרה מזו: בפרשתנו אנו קוראים על בנין המשכן, כיצד משה רבינו מינה שני אנשים שיהיו אחראים על כל הבניה מהחל ועד כלה. המינוי הראשון היה בצלאל בן אורי בן חור בן מרים אחותו של משה רבינו? הרי שבצלאל היה אחיין של משה רבינו, היחוס הכי גדול שיכול להיות ביהדות, ומצד אביו הוא היה משבט יהודה.

ביחד איתו התמנה גם אהליאב בן אחיסמך למטה דן, שעל שבט דן אומר רש"י שהם היו "מהירודין שבשבטים מבני השפחות".

ליעקב אבינו היו כידוע ארבע נשים: רחל ולאה, ושתי השפחות בלהה וזלפה. דן היה בנה של בלהה, וכתוב שכאשר עם ישראל היו נוסעים במדבר שבט יהודה נסעו ראשונים, ולעומתם שבט דן היו האחרונים בשירה, מאסף לכל המחנות.

וכאן בשביל בנין המשכן לקח הקב"ה נציג אחד מהשבט הכי חשוב? שבט יהודה, הנוסעים בראשונה, וביחד איתו הוא מינה נציג נוסף מתוך השבט הירוד ביותר. על כך מסביר רש"י: "השווהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנאמר ולא ניכר שוע מפני דל". (שמות ל"ה, ל"ד). כלומר, הקב"ה רצה להורות שכאשר מגיעים לבניין המשכן כולם שווים, מהגדול שבגדולים ועד הפשוט שבפשוטים, כולם שווים בבניין המשכן. הרי לנו שכל אחד יכול להיות מנהיג ואין צורך ב"יחוס" או ב"שושלת".

לאידך גיסא, אנו מוצאים ביהדות גם את השיטה השנייה: הכהן, למשל, הוא דווקא אדם שאביו כהן והוא בן אחר בן עד לאהרן הכהן; וכן לוי הוא דווקא מי שהוא מצאצאי שבט לוי. כאן אנו נוכחים לראות שדווקא כן מחשיבים את היחוס, ואינך יכול להפוך לכהן או לוי בעד כל סכום שתשלם?

ויתרה מזו: ה"מלוכה" בעם ישראל שייכת למשפחה אחת בלבד; לא מספיק שהמלך צריך לבוא משבט יהודה, אלא הוא חייב להיות מבית דוד. משפחה אחת בעם היהודי שרק לה שייכת המלכות בישראל, ולא לאף אדם אחר בעולם. "שושלת" ו"יחוס" במלוא מובן המילה!

מאז מלכותו של דוד המלך המלוכה שייכת דווקא להם, כמו שהרמב"ם כותב "עיקר המלכות לדוד" (הל' מלכים, א, ח), וגם אחרי שנפסקו המלכים בישראל, השתדלו תמיד שהמנהיג של העם היהודי יהיה מבית דוד.

כולם מכירים את הלל הזקן שהיה הנשיא של עם ישראל בערך מאה שנה לפני חורבן בית שני. אחת הסיבות שהוא התמנה לתפקיד הזה הייתה הואיל שהוא היה מבית דוד, וממנו נפתחה והחלה "שושלת" שנמשכה במשך 450 שנה של נשיאים ומנהיגים מבית הלל.

ה"ריש גלותא" שהיו המנהיגים של העם היהודי בבבל? היו משבט יהודה. וכמו שרש"י אומר על הפסוק "לא יסור שבט מיהודה מדוד ואילך אלו ראשי גלויות שבבבל" אלו נשיאי ארץ ישראל". (בראשית מ"ט, י).

רואים אנו אם-כן שבעם ישראל בהחלט היה קיים המושג הזה של "שושלת". לכאורה זה לא מובן: למה שיתמנה דווקא מי שהוא מבית דוד למלך מישראל? כלום מה רע אם יהיה זה אדם שגדל מתוך העם ויש לו בד בבד את הכישורים המתאימים וההולמים להיות מנהיג בישראל? מה הצורך דווקא ב"יחוס"?

לדעת לחגוג

אנו מתקרבים לחג הפסח וכל אחד מתחיל כבר לתכנן היכן הוא יחגוג את ליל הסדר, היכן הוא ישהה ב'סדר' הראשון ואיפה ב'סדר' השני וכו'. כולם משתדלים לחוג את החג הזה בחוג המשפחה או עם חברים, ואף אחד לא רוצה לעשות את הפסח לבד. מהיכן נובע המנהג הזה שדווקא את ליל הסדר חוגגים כולם בקבוצות גדולות?

ההסבר הוא, שהיות והיו מקריבים את קרבן פסח בערב פסח והיו חייבים לאכול את כל הבשר לפני חצות הלילה, כמו שהתורה אומרת בפרשת בא "ולא תותירו ממנו עד בוקר" נותנת התורה אפוא עצה יעילה כיצד לנהוג אם המשפחה לבד אינה יכולה "להשתלט" ולאכול את השה, "ואם ימעט הבית מהיות משה" אומר רש"י "שאין יכולים לאכול ויבא לידי נותר" - "ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו" (שמות י"ב, ד). התורה מייעצת לצרף עוד כמה אנשים עד שיהיה בטוח שיוכלו

לסיים לאכול את כל הבשר באותו הלילה, ולכן היו עושים "חבורה" שהיא קבוצה של יהודים שהתאחדה יחדיו לחגוג את הפסח.

ומזה נוצרה המסורת שיהודים רבים חוגגים את ליל הסדר ביחד, וכך זה נמשך עד היום. באה הגמרא (פסחים צא, ב. רמב"ם קרבן פסח ב, ד) ואומרת דבר מענין: "אין עושין חבורה שכולה גרים" [2] כאשר מתאחדת לה "חבורה" לקרבן פסח צריך להבטיח שזאת לא תהיה חבורה שכולה גרים, כגון משפחה אחת גדולה שהתגיירה היא לא יכולה לעשות חבורה לעצמה, והטעם לכך הוא, שמא הם יחמירו יותר מדי ויפסלו את הקרבן, או לחילופין שמא יבואו להקל יתר על המידה ובכך יפסלו את הקרבן. ובכל מקרה אין להניח להם לעשות "חבורה" לבד.

מה עומד מאחורי הרעיון הזה?

כל יהודי ויהודי יודע לערוך את ה'סדר' ומכיר את המנהגים המקובלים משום שהוא ראה את אבא שלו עורך את ה'סדר', וכן הוא עוד זוכר את הסבא עושה את ה'סדר' והוא למעשה צועד בעקבות אבותיו ומשתדל לחקות אותם.

הגרים, לעומת זאת, לא ראו מעולם איך וכיצד עורכים את ה'סדר' כי אין להם כל רקע יהודי. יכול להיות אמנם שהם באמת התמידו ולמדו היטב את כל ההלכות אולם נמנעה מהם האפשרות לראות בפועל כיצד נוהגים, ולכן הם יכולים לבוא לידי טעות. נמצאת למד, כי לא מספיק מה שקראת בספרים, אלא עליך לראות בפועל איך עושים את זה. ולכן קבעו ש"חבורה שכולה גרים" לא יעשו סדר לבד.

הדבר דומה למקצוע הרפואה. אפילו אם מדובר בגאון עולם שזוכר כל פרט מספרי הרפואה, לעולם הוא לא יקבל תעודת רופא לפני שהוא יעבוד ארבע שנים אצל רופא אחר בתור תלמיד. רק אחרי שהוא יראה בעיניו איך רופא גדול מבצע את פעולת הרפואה [2] רק אז יתנו לו לעשות משהו בעצמו.

אני משער בצורה די ברורה שאף אחד מהנוכחים כאן לא היה רוצה להיות פצינט אצל רופא שיניים שמעולם לא ראה בעיניו כיצד מטפלים בשן וכל ידיעותיו נובעות אך ורק מתוך הספרים [2] גם ביהדות זה כך, כדי לדעת איך לעשות סדר פסח כהלכתו לא מספיק לקרוא בספרים, אלא צריך לראות זאת בעיניים במשך שנים רבות.

כך גם לגבי ההנהגה: כדי להיות מלך או מנהיג לא מספיק שאתה נואם מזהיר או בעל חזון גדול, אלא עליך לרכוש ניסיון רב, עליך לגדול בבית המלוכה כדי לראות וללמוד איך מנהיגים בפועל, ולא מספיקים 'סברות' ורעיונות כבירים ככל שיהיו.

וכן הדברים נכונים בקשר לכהונה. הרבי מבאר (בשיחת ו' תשרי תשמ"ה, התוועדות תשמ"ה ח"א ע' 136) שהסיבה שהתפקיד של כהן ולוי הולך אחר האב ולא אחרי האם, היות שמדובר על "תפקיד" שאותו הכהן צריך למלא ולכן "אין חינוך טוב יותר מחינוך שמבוסס על דוגמא חיה, על

הניסיון האישי וההנהגה האישית" (ראה שם בארוכה).

והדברים אמורים לא רק בקשר למלך ולכהן, אלא כך גם במקצוע הרבנות. בנוסף לעובדה שהוא לומד ונבחן ומקבל את הציונים הכי טובים, הרי שבנוסף לכל זה יש תופעה שנקראת 'שימוש', כלומר, הרב הזה לאחר כל הבחינות, הולך ויושב אצל רב בפועל ולומד אצלו את הפרקטיקה של הרבנות ביום-יום.

לא מספיק לדעת ולהכיר את כל הספרים, אלא צריך לראות איך רב פוסק בפועל. עליו להיות שם כאשר מגיעים שאלות ולהקשיב היטב לשאלות שהרב שואל, ואיך הוא מברר את הפרטים וכמובן להקשיב לתשובה.

לאט לאט הרב מפנה אליו את השאלה וישאל אותו: "נו, מה אתה אומר על המקרה הזה, כיצד היית פוסק בנושא" וכו'. על חשיבות ה"שימוש" אנו לומדים מדברי הגמרא שאומרת (במסכת סוטה כב, א): "קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ".

מכל האמור לעיל רואים עד כמה חשוב הניסיון שאדם רכש בעברו. כדי להיות מלך צריך להיות מבית דוד, גם כדי להיות כהן צריך להיוולד לאבא שהיה כהן. אבל להיות רב [?] זה כל אחד יכול אם רק יעשה 'שימוש', כלומר, אם הוא יהיה קרוב לרב, יראה וישמע [?] יש לו את הסיכוי להפוך לרב.

ואם לא רב [?] באפשרותו להפוך לכל הפחות לסגן הרב [?]